Medlemsinformation 3 - nyhetsbrev nov. 2021

UKF

Årgång 35

Söndagskafé med föredrag

Kungsängens historia

söndagen den 21 november 2021 kl. 14.00

Hembygdsgården i Kungsängen, Kyrkvägen 22

Ulf Björkdahl berättar om hur det gick till när Kungsängens samhälle bildades. Fokus ligger på tiden från mitten av 1800-talet fram till 1952 då Upplands-Bro kommun bildades.

Kaffe serveras från kl 14.00 - Föredraget startar omkr. kl 14.30

Möjlighet finns att köpa UKFs utgivna böcker samt hembygdsfilmen från 1948-1953.

Öppet för medlemmarna i UKF och Stockholms Näs Hembygdsförening

Deltagaravgift 50 kr inkluderar kaffe/te/saft med tillbehör

Arr: UKF och Stockholms Näs Hembygdsförening

Söndagskafé med brasa och föredrag

Representanter från Upplands Bro kommun berättar om Gröna Dalen.

Söndagen den 5 december

Kaffeservering från kl. 13:30, föredraget börjar kl. 14

Pris: 50 kr, vilket inkluderar kaffe med bröd

Hembygdsgården i Kungsängen, Kyrkvägen 22
Arr. Stockholms Näs Hembygdsförening

OBS! Det är nu dags att betala medlemsavgiften för 2021. OBS!

Nytt för i år är att vi inte bifogar en separat plusgiroavi. Den finns istället som en del av sista sidan i detta brev. På så sätt slipper vi extra portokostnader.
Avin är ifylld med belopp och postgironummer.
Klipp ur den om du behöver en avi vid betalning. Använder du avin kom ihåg att fylla i ditt namn.
Många har redan betalat medlemsavgiften. Om du ser följande text på avin: "*Du har redan betalat medlemsavgiften*" skall du inte göra någon inbetalning.

Föreningen för **Upplands-Bro Kulturhistoriska Forskningsinstitut**

Ordförande: Hans Borgström, Gammeldansvägen 21, 19637 Kungsängen
Sekreterare: Ulf Björkdahl, Gamla Landsvägen 1, 19631 Kungsängen
Postadress: UKF, c/o Hans Borgström, Gammeldansvägen 21 19637 Kungsängen

Medlemsavgift 150:-
Pg 275894-4
ukf@ukforsk.se
www.ukforsk.se

Vandringen längs häradsgränsen etapp 1

Den soliga Söndagen den 5 september avverkade några tappra vandrare den första etappen längs häradsgränsen. Gränsen fastställdes 1696 och alla rösen på den första etappen restes det året. Alla rösen finns kvar men i olika skick. Häradsgränsen beskrevs i UKF nyhetsbrev 2021-2. Tanken är att varje etapp ska följas upp av en vandring som fältstudie.

Vi samlades intill den höga silon i Kalmarsand. Där begrundade vi Sandtorpsröret, vilket är det första gränsröset på linjen. Exakt på denna plats fanns ett gränsmärke redan före 1696, vilket ger platsen svindlande perspektiv. Fanns det här redan på folklandstiden (1.000 år sedan)? Sedan följde vi den spikraka häradsgränsen fram till motorvägen. Först fick vi bestiga ett synnerligen brant berg för att nå Kullbergsröret. Det är ett femstenarör som är väl bibehållet och där såväl hjärtstenen som biliggarna pekar i rätt riktning. Vi travade vidare och passerade 1700-talsvägen där vi kort tittade på platsen efter ett skogvaktartorp. Där finns en mycket väl bevarad stenbrunn. Åter längs häradsgränsen tittade vi på nästa gränsröse, Motrån. En erbarmlig hög med hoprafsade stenar ackompanjerad av en falsk visare. Vi gick raskt vidare. Efter att ha passerat ”vildsvinsskogen” (där jag stött på grisar vid tidigare vandringar) kom vi fram till Gråstensvisaren strax före motorvägen. Det var det sista gränsröset för dagen och här rastade vi.

Tillbakavägen blev en annan sträcka. Då vandrade vi den ”påstådda gränsen” som hade diskuterats innan gränsen slutligen fastställdes 1696. Efter att ha passerat genom djupa skogen kom vi fram till Bista hage där ett tidigare torp funnits. Hagen ska tyvärr snart bebyggas. Vi tittade på (de medeltida?) hålvägarna intill, och betraktade Lillsjön, som är en rest från ett tidigare farledssystem där man bitvis fick dra båtarna över land.

Efter drygt tre timmar var vi tillbaka till ursprungsplatsen. Den höga spannmålssilon där, som uppfördes på 1940-talet, ska förresten rivas och hela området omkring den ska bebyggas.

Ulf Björkdahl

Etapp 2 av vandringen längs häradsgränsen var ursprungligen tänkt att genomföras under hösten 1921. Med hänsyn till pågående älgjakt har vi ändrat tidpunkten till våren 2022.

Vi återkommer med närmare besked.

Till höger: några vandrande barnbarn.

Unik bild från vägarbetet vid Dalkarlsbacken

av Ulf Björkdahl

På internet, i Vänersborgs museum, hittar vi följande unika teckning från 1853 som visar arbetet med den s.k. ravinvägen på Stäksön - vägen som ersatte Dalkarlsbacken. Det är en tavla som hängt på Lennartsnäs, men av outgrundlig orsak hamnat borta i Västergötland. Fotot på internet var suddigt. På mitt önskemål omfotograferade den hjälpsamma museipersonalen bilderna så de fick bättre skärpa. Den ingår i en svit om fyra teckningar, som jag kommer att presentera i kommande nummer.

Tecknaren är okänd, bortsett från blygsamma signaturen ”C. Rh.”. Kanske kan fortsatt forskning identifiera honom. ”C. Rh.” har gett oss den enda kända bilden från detta vägbygge. På tavlan står datumet 18 juli 1853, vilket bör var det exakta datumet för denna tidsbild.

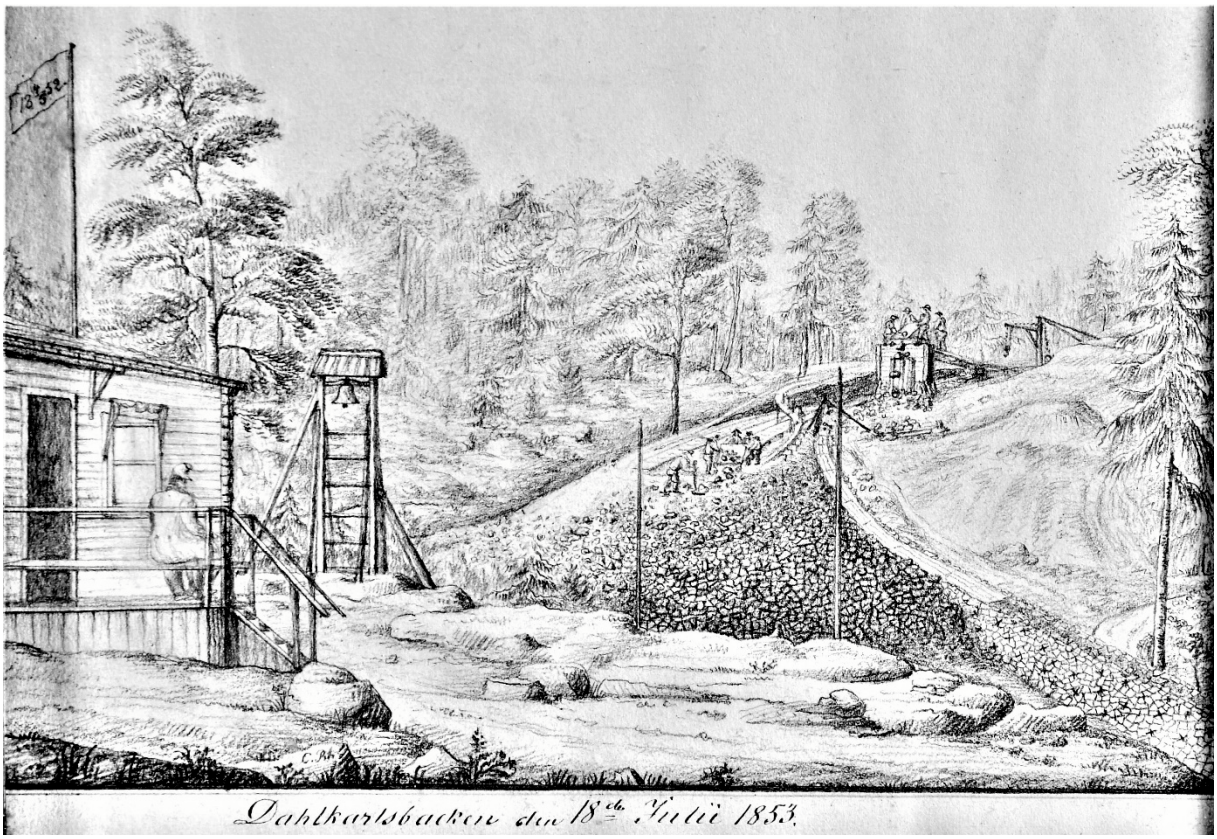

Vad kan vi då utläsa av denna bild?

Först måste vi klara ut själva händelsen. Dalkarlsbacken är ju ursprungligen namnet på den backe som byggdes på skrå uppför berget 1665. För att lutningen inte skulle bli för brant, byggde man samtidigt en hög vägbank från vilken backen fick ta sin början. Dalkarlsbacken ersatte en ökänd tidigare backe, kallad Stäks backe, som började under 1600-talets vägbank och sedan letade sig uppför branten.

Under 1800-talet blev det tydligt att det behövdes en ny väg. Dalkarlsbacken hade då blivit farlig för de större ekipage som hade börjat färdas på vägarna, bl a postens diligenser. Man beslöt då att spränga sig genom berget och ge vägen en ny sträckning ner mot Ryssgraven. Sprängstenen användes till att fylla upp en ny, mycket hög, vägbank. Vägbanken stöttades mot sjösidan med en stenmur, vilken fortfarande finns kvar. Arbetet med denna s.k. ravinvägen påbörjades i maj 1852, även om en del förberedande arbeten pågått sedan några år. Takten i arbetet störddes tidvis av brist på arbetskraft så det dröjde till 1856 innan den nya vägen var klar.

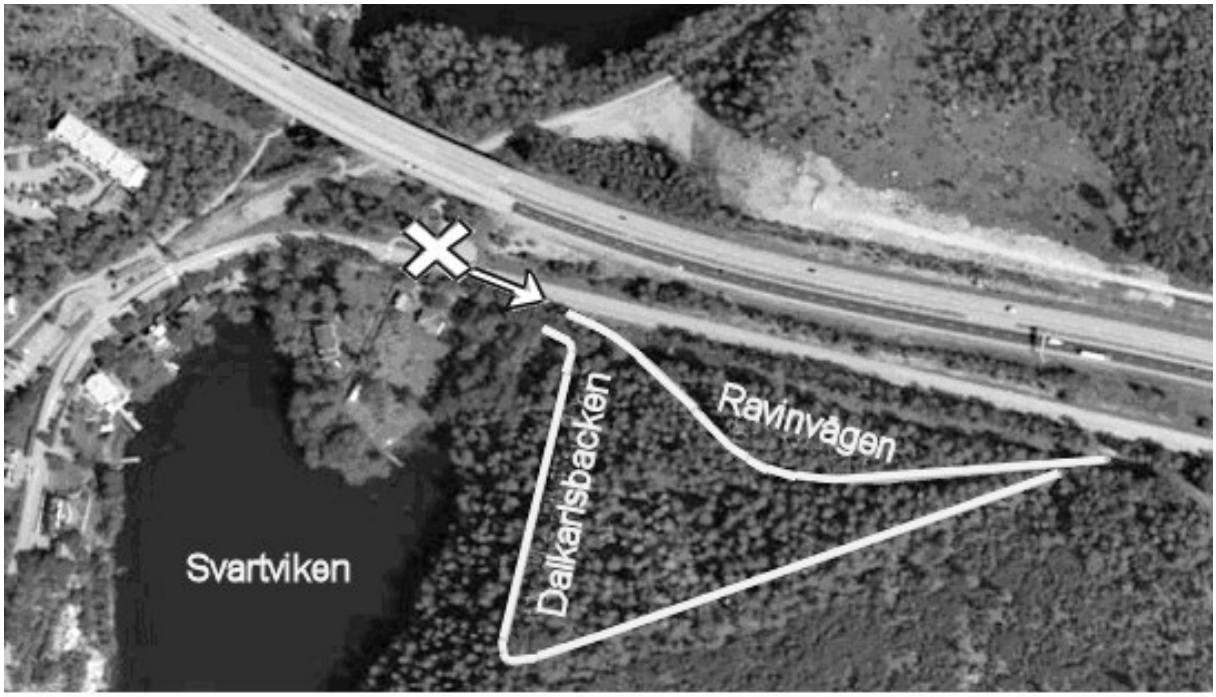

Krysset markerar tecknarens plats och pilen tecknarens vy.

Platsen idag. Vid krysset mynnar ravinvägen och hitom ses en rest av dess vägbank mot Ryssgraven. Till vänster är Enköpingsvägen som drogs fram under 1930-talet och lade sig över ravinvägens gamla vägbank.

Här står Inger och Anna på 1600-talets vägbank vid Dalkarlsbacken. Stödmuren håller upp 1800-talets vägbank till den s.k. ravinvägen. Hur stödmuren såg ut när den byggdes framgår av teckningen.

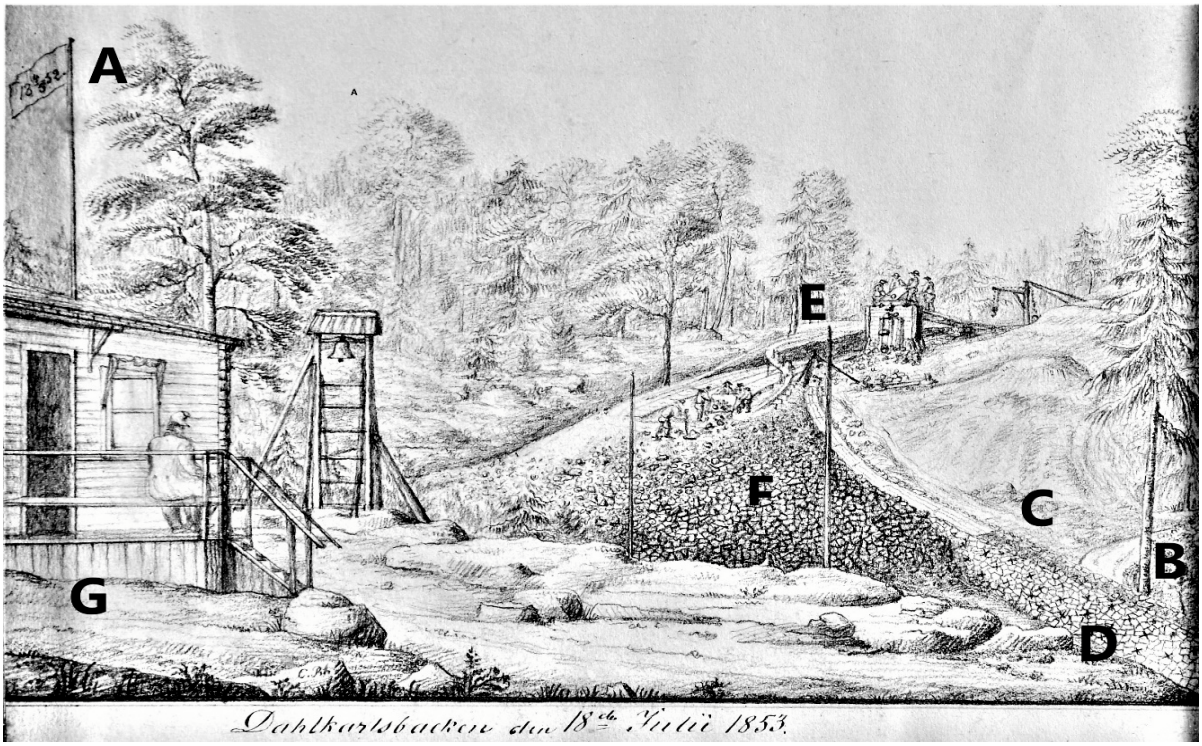

A. På flaggan står datumet 4 maj 1852, vilket sannolikt är den tidpunkt då arbetet igångsattes.

B. Här syns kröken där Dalkarlsbacken börjar, byggd 1665.

C. Här ses en arbetsväg gå uppför berget från kröken på Dalkarlsbacken. En hisnande tanke är att den vägen kan vara en rest från Stäks backe, dvs. väg som fanns innan Dalkarlsbacken byggdes 1665. I Eilers vägbeskrivning från 1792 nämns att ”Dalkarlsbacken, vid hennes fot eller början, till vänster ännu finns synbara tecken, varest den gamla vägen gått uppför en tvärbrant ås mellan berghällar och stenar”.

D. Stödmuren har uppförts. Stenarna i muren hålls på plats med genomgående ankarjärn. I muren finns en minnessten med datumet 12 nov 1852, vilket bör vara datumet när stödmuren var helt klar.

E. Här pågår arbetet för fullt med att spränga ut för ravinvägen och transportera bort sprängstenen. Man är dock långt ifrån klar och har ännu inte nått botten av ravinen. Arbetskranar skymtar.

F. Uppfyllnad pågår av den nya vägbanken med jord och sten från ravinen och ner till ryssgravsnäset. Allt arbete sker med handkraft. Stenar transporteras i tippvagnar på räls.

G. Byggnaden användes som vägarbetsstation. Den verkar endast vara inritad på kartor från 1839-1872. I den huserade arbetsledningen, och i närheten fanns smedja och diverse bodar. Med ”välling-klockan” signalerade man arbets- och mattider. Vägstationen användes som platsbenämning i dödboken för de arbetare och andra som under denna tid dog vid denna arbetsplats.

Läsare som vill bidra med ytterligare kommentarer och reflexioner kring bilden välkomnas ! Kontakta författaren via 070-573 0134 eller ulfabjo@gmail.com

Återblickar från Håtuna-Håbo-Tibble

Av Inger J Löfstedt

Väst-Tibble.

När jag fick frågan om jag hade något att publicera, funderade jag en stund och kom fram till att gården Väst-Tibble i Håbo-Tibble och kronofogde Groth och hans familj, kanske kunde vara intressant. Till saken hör att jag inte själv visste så mycket om det jag tänkte skriva om, men hade

alltid varit nyfiken på kronofogde Groth, som på sin tid bodde på gården och hade sin yrkeskarriär i Uppsala läns södra fögderi. Ett fögderis uppgift bestod av att ta hand om skatteuppbörden och se till att lagar och förordningar efter levdes. I varje fögderi fanns en kronofogde och en häradsskrivare. Många dokument finns om kronofogdens uppdrag, men inte så mycket om honom som person. Som van hembygds- och släktforskare fick jag snart några trådar att spinna vidare på. Jag har skrapat lite på ytan och fått en liten bild av hans familjeliv, men som sagt inte så mycket om honom själv, mer vad som hänt runt om honom och hans familj. Vi åker från Bro, förbi Högbytorps återvinningsstation och fortsätter på väg 269 (Håtunavägen). Miljön förändras och landsbygden breder ut sig. Vi befinner oss i Håbo-Tibbles utkant och snart kommer vi till det vackra Skråmsta stuteri, där det stundtals finns ett hundratal hästar, som förskönar miljön än mer. Strax efter kommer vi till gården Väst-Tibble, som ligger nära väg 269 mot Sigtuna.

Kronofogde Magnus Groth och riddare av Wasaordern.

År 1819 när Groth var tjugofem år gammal kom han till gården Väst-Tibble. Han föddes i Estuna socken i Uppland 1794. Föräldrarna var Magnus Gustav och Anna-Maria Kempe. Även fadern var kronofogde.

Groths adliga anor och medföljande tragedi.

Han hade adliga anor genom sin farmor Sofia Christina Nordenstolpe (adliga ätt nr 1981)
Hennes far Elias Magnus Nordenstolpe som delvis ägde och drev Rörstrands porslinsfabrik under dess

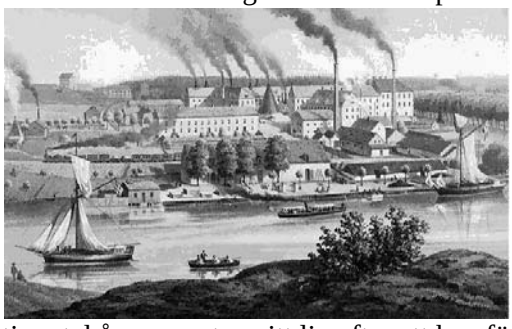

glansperiod på 1750-1770-talet. Vi kan anta att vår Groth och hans far fått namnet Magnus efter denna i släkten noblessa person. Rörstrands porslinsfabrik och Elias Magnus Nordenstolpe två gånger blev farmor Sofia änka. Hon gifte sig första gången 1763 i Stockholm med hovkvartermästaren Olof Gustaf Groth, som var Groths riktiga farfar, vilken tjugotal år senare tog sitt liv efter att han försökt rädda sin affärsverksamhet genom förfalskning. Han ägde sillsalterier i Bohuslän och kallades ”SillGrothen”. Hans rykte var inte det bästa och det måste ha varit svårt för Sofia att upprätthålla släktens heder. Farfar Groth drog ner namnet i smutsen och vi kan bara ana hur farmor Sofia hade det.

Elias Magnus Nordenstolpe

Vad hände egentligen?

I norra Bohuslän började sillen i slutet av 1740 talet gå in i stora stim i kusten, som fortsatte komma in år efter år i ofantliga mängder. För att kunna ta hand om all sill lockade staten med bl.a fri mark, timmer till husen och förmånliga skatter. Nya fiskelägen växte upp. Stora mängder saltades in och för att kunna ta hand om all sill tillverkades det även tran ur sillen. Trankokerierna var igång dygnet runt och illaluktande rök välvde ur skorstenarna. Bönderna gödslade sina åkrar med avfallet. Stanken var olidlig. Det sägs att detta var Sveriges första miljöproblem. Efter att ha kokat sillen i stora kittlar kastades resterna i havet. Vid den intensivaste perioden kastades 30 000 tunnor trangrums varje dygn ut i havet, viket förpestade vikar och stränder samt gav syrefria bottnar. I allt detta försökte farfar Groth bli rik, kanske han blev det ett tag, innan sillen på 1780 talet plötsligt försvann.

Tack vare sin tidigare titel som ”hovkvartermästare ” hos Gustav III och Groths adliga fru hade han haft många förbindelser i de adliga kretsarna. Han hade stora skulder till fler av dem. I ett brev från en av dessa till Gustav lll sägs att Groth haft ”mycken välmåga” men nu går ”huset bankrutt”. Det börjar bli oro bland Groths fodringsägare då en del kände sig vara utsatta för bedrägeri.

Farfar Groth hade svårt att komma ur sin situation men han visade sig ändå vara glad och munter På kvällen den 8 mars år 1784 åt han middag med familjen och några vänner, men klagade på kolik, som han besvärats av. Han hade planerat att efter måltiden åka till Danderyds prästgård och besöka prästen. Farmor och vännerna avrådde honom att resa då han hade ont och dessutom var det svårt väglag. Han ville inte avstå från resan och skyndade därför iväg, klockan var nio på kvällen. När han kom fram till prästgården mådde han illa och ville ha te. Under tedrickandet tog han fram en glasburk med cremor tartari (vinsyra) och tog en tesked. Vid aftonmåltiden hos prästen tog han sig en sup, mjölk och bröd och pannkaka. Prästen och farfar Groth hade därefter haft ett enskilt samtal och han hade rökt tobak, för att sen gå till sängs. Återigen hade han klagat över kolik och tagit cremor tarari mot sina plågor I samtal med prästen fruktade han att han under natten skulle plågas av kolik och bad prästen som sov i rummet bredvid att inte bry sig eller bli bekymrad om han hörde honom jämra sig. Efter en stund när prästen gått till sängs hörde han hur farfar Groth hade svåra kräkningar. Prästen gick dock in till den sjuka, som nu bara ville bara höra prästen tala om det andliga, vilket han hade gjort medan plågorna tilltog och hans tillstånd blev värre och hur han till slut gav upp andan. Prästen vidhöll senare att farfar Groth dött av sin stenkolik och att det var cremor tarti i burken.

Efter hans död genomfördes en undersökning av de misstänkta bedrägerierna och hans dödssätt. Polismyndigheten beslöt att göra en obduktion och gå igenom hans papper för att få upplysning om eventuella orsaker till hans död. Man fann ett brev från farfar Groth

”Härigenom bekänner jag för Gud och hela verlden, at jag uti min nöd efterapat Fru Friherinnans Beata Ribbings, dess sons Herr Lieutenanten Baron Gabriel Falkenbergs och Herr Handelsmannen Friedrich Lunds namn, under åtskillige reverser, cautioner och assignationer hvilka de intet sielfve skrifvit, utan jag. De äro så många, at jag nu, då jag kämpar med döden intet kan dem upräkna men mit samvete tillater ei, at jag döljer för efterveriden en så grof synd och så nedrig gerning, at så i sanning är, dårpå går jag nu döden til mötes. Sigillerne har jag olofl. aftryckt på blanqvetter, som jag icke eller kan förtiga. Mine sillsalterier ganska stora förlorade pg:e summor och otroligen höga interessen hafva förderfvat mig
Skrifvit d. 8 martii 1784. 01. Gust Groth L. S. “

Farmor Sofia erinrade sig vid förhör att han inte ville avstå från resan till Danderyd och att han verkade vara ”bestört och mer rörd än vanligt” när han hade tagit avsked av fru och barn. Kördrängen som kört honom till Danderyd vittnade om att han klagat över sin värk. Vid obduktionen fann man, istället för creme tartari, arsenik. I väntan på besked om dödsorsaken förvarades kroppen i en bod vid Danderyds kyrka. Uttryck hördes ”Sådana bedragare och självspillningar borde inte

få ligga i konungens kyrka bredvid kungagraven.” Istället tyckte många att han skulle grävas ned i skogen

Han fick sin begravning. Prästfrun svepte liket och det transporterades till Riddarholmskyrkan där han högtidligt begravdes. Farmor Sofia gifte senare om sig med kronofogden Magnus Julius Godhe i Långhundra.

Det är denna Magnus som blir vår Groths ”farfar” då han inte var född då tragedin med ”SillGrothen” inträffade. Farmor överlevde sin andra man med minst tjugo år och dog 1825 på Väst-Tibble

Fru Helena Kumlien.

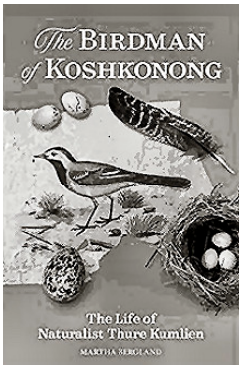

Samma år som Groth kom till Väst-Tibble gifte han sig med Helena Kumlien i hennes hemort Knivsta. Hon var dotter till mönsterskrivaren Ludvig Kumlien och Maria Margareta Hallarström och växte upp i Skottsila mönsterskrivarboställe i Knivsta-Uppland.

Hennes bröder blev välkända och förde själva och via sina barn släktnamnet vidare, de blev kända arkitekter, formgivare, tecknare, konstnärer, botaniker, utrikeskorrespondent, historiker mfl. En av hennes bröder, regementskrivaren Ludvig Kumlien, var far till Thure Kumlien som utvandrade till Amerika och dessförinnan gift sig med en kvinna från Håbo-Tibble, Margareta Wallberg.

Att världen och vi människor vävs samman har jag fått bevis för otaliga gånger under mina år som amatörforskare och det gör det hela så spännande. Så skedde även med denna forskarresa. Samma stund som jag skriver denna berättelse får jag ett mail från en person som jag hjälpt med upplysningar om en dragonfamilj Wallberg i Håbo-Tibble. Hon skriver att ” nu är boken färdig om Thure Kumlien och hans arbete som botaniker i Wisconsin. Tack för hjälpen om upplysningar om hans fru Magareta Wallberg”.

Thures och Margaretas gravsten i Wisconsin, USA

Jag hade ingen aning om vad den framtida boken skulle handla om och jag mindes ingen Margareta Wallberg då detta skedde för några år sedan. Efter letat fram mina anteckningar insåg jag att Margareta var en dotter till dragon Johan Wallberg i Wallby rote Håbo-Tibble socken. Hon föddes 1820 i Håbo-Tibble och i kyrkböckerna är hon antecknad som Greta Stina, som senare i vuxen ålder blev Margareta Christina. Hon träffade en student från Uppsala, när hon tjänade piga i Sigtuna. Denna student var fru Helenas brorson Thure. De gifte sig 1843 innan de utvandrade till Amerika och Thure började sitt naturalistiska arbete.

Pigan Greta Stina som hon hette i sin ungdom hade en bror, Per Ulrik Vallberg, som 1847 blev dragon och bodde i ett torp nära Väst-Tibble. Han och hans fru kom ett tiotal år senare bli stora anhängare till den baptistiska rörelsen i bygden. Han blev en ledare och grundade så småningom Sigtuna Baptistförsamling. Baptisterna levde farligt, de levde ständigt under hot, misshandel och blev stämda till tinget. Per Ulrik emigrerade till USA och dog 1867. Baptiströrelsen fortsatte i bygden och år 1894 byggdes baptistkapellet i Håtuna.

Barnen på Väst-Tibble

På gården föddes 1820 det första barnet, en flicka, som var dödfödd. Därefter fick paret Groth sju barn under åren 1821-1836. Sex flickor och en pojke. De yngsta två flickorna Lina och Fina, föddes 1829 och 1830. De växte upp tillsammans med sina äldre systrar och de var fem och sex år när lillebror Julius föds 1836. När systrarna Lina och Fina är i trettioårs åldern kommer en ny häradsskrivare till bygden, **Lorenzt Krutmeyer .** Han flyttade in på Bälby länsmansboställe inte långt från Väst-Tibble. Han blev Groths assistent och kom ofta till gården och familjen Groth. Han var född 1839 i Uppsala och han blev faderslös när han var sex veckor. Fadern var linhandlare i Uppsala och hade gift sig med Lorenz mor tre år tidigare.

Lorentz växte upp med sin mor Maria Abigael Robert, som hade vallonskt påbrå. Genom ett bokutkast från books.google.se (A Ring and a Bundle of Letters) kan man utläsa att Lorentz och hans mor bodde mycket hos moderns syster och hennes tretton barn. Hon hade också blivit änka strax innan Lorentz

far dog. De bägge kvinnorna hjälpte varandra och det blev många barn att ta hand om. Systerns äldsta dotter tog senare i många år hand om sin moster Maria Abigiael. Så Lorent växte upp i en stor barnaskara och enligt breven *”Little Loren 10 year goes to the big scholl and studies very nicely” Ottiljana Josephine Hellsten vas bor 20 March 1828 in Uppsala. She never married. She had her own rope shop in Uppsala after yers of caring for her materal aundt, Maria Abigael Robbert Krutmeijer*

Kärlek och krut

J. H. VIKBLAD.

De två döttrarna Lina och Fina sägs ha blivit förälskade sig i Krutmeijer som var tio år yngre. Bägge var ogifta. Lina var den mörka och temperamentsfulla och Fina (Josephine) den lilla ljusa och blida. De fick ofta tillfälle att träffa honom då han arbetade tillsammans med fadern och stundtals bodde på Väst-Tibble. Han vikarierade som Kronofogde då Groth var sjuk, som avled 1873. Några år eller något år innan Groth avled utspelade sig ett våldsamt svartsjukedrama, som tog sig ett farligt uttryck när Lina tog fram ett vapen och sköt på Fina. Pappa Groth blir så arg att han skickade ut Lina mitt i natten, som sökte skydd hos grannen, **apotekaren Vikblad** (*han var apotekare på apoteket som låg på Väst-Tibbles mark öster om kronofogdebostället där även läkarbostället fanns*) och flyttade sedan till Stockholm, där hon bodde fram till faderns död. Denna händelse utspelades sig alltså någon gång mellan 1867 (då apoteket inrättades) och 1873.
Min notering… det har varit svårt att forska om denna händelse eftersom allt skedde i ”maktens centrum” kronofogden nämner det inte med ett ord och prästen gör inga anteckningar om varken flytt eller vad som skett. Historien har bevarats av bygdens folk. Året 1869 begär Krutmeyer om tjänstledigt en månad då han skickar sin ledighetsansökan till Kungl.Majt, kanske var det då det var svartsjukedrama på Väst-Tibble *” För vårdande af enskilda angelägenheter får jag ödmjukeligen anhålla, att mig måtte benäget meddelas tjenstledighet från min innehafvande befattning såsom länsman i Håbo Härad för tiden från og med den 1 näststundande juni till 28 samma månad.” West-tibble 18 maj 1869. Lorentz Krutmeijer.*

1873 och 1874.

Kronofogde Magnus Groth avlider i juni 1873. Han var då 79 år och hade levt som änkling från 1856. Hustrun dog av ”slag” 61 år gammal. Jag gissar att han blev ”försörjare” till sex av sina barn, fem ogifta flickor och en ogift son. Bara en av döttrarna gifte sig, Maria C gifte sig med kronofogden i Bro härad, Karl Oskar Julin, som var med vid den sista avrättningen i Bro.
De ogifta vuxna barnen var samtliga mantalsskrivna hos fadern på Väst-Tibble. Sonen Herman Julius enda yrkesbeteckning är när han försöker sig på att vara bonde på Bälby. Det går inte långt tid innan han är tillbaka på Väst-Tibble igen. Det måste ha varit väldigt kostsamt för Groth att försörja sina vuxna barn och hans boupptecknin skvallrar om stora skulder och liten behållning.

Livet går vidare.

Lorenz Krutmeijer,

Lina som varit bosatt i Stockholm några år tycks återkomma till Väst-Tibble efter faderns död. Tillsammans med brodern Herman Julius och syster Fina arrenderar de Väst-Tibble. Krutmeyer bor också på gården och tjänstgör som häradsskrivare och senare kronofogde.

Stor sorg.

En sommardag 1896, 57 år gammal, dör Krutmeyer av följderna av ”slag”. Han dog ogift och barnlös. Fyra år tidigare skrev han sitt testamente med följande innehåll *”Härmed förklarar jag såsom min yttersta vilja, att all min vid min död efterlämnade egendom av vad namn och beskaffenhet den vara må, skall utan intrång av min släktingar, tillfalla med full äganderätt fröknarna Josefina och Lina Groth*

gemensamt eller om en av dem skulle före mig avlida, den av dem som mig överlever. Westtibble 28 november 1892" (Bou Fl:24 Håbo härad)
Fröknarna Lina och Fina fick hälften var av boets behållning 3181:-
Lorentz Krutmeyer begravdes med egen sten i Groths familjegrav, som fortfarande finns kvar vid Håbo-Tibble kyrka. Hela graven är inhägnad av en svartmålad kätting.
Två år senare, 1898, försvinner även brodern Herman Julius, sextiotvå år gammal. Han dog ogift och fattig där skulderna översteg tillgångarna.

Slut på Väst-Tibbles statliga funktion.

Väst-Tibble slutade fungera som kronofogdeboställe 1898 och utarrenderades till 1913 då det köptes av Hovjägmästaren greve Gustav Lewenhaupt på Aske av staten. Gården fick bli Skråmstas huvudbyggnad, då Skråmsta sedan länge varit utjord till Aske.

Lina och Fina flyttar till Grothstugan.

På andra sidan av väg 269 och Väst-Tibble finns en rödmålad stuga kallad Grothstugan, där bosatte sig systrarna. Nu skulle de på äldre dagar samsas i en liten stuga efter de levt på en stor gård. Det tycks ha gått bra, men de kom nog aldrig över kärleken till Lorentz, det sägs att på lördagen gick Fina till Håbo-Tibble kyrkogård för att ansa graven och på söndagen gick Lina dit i samma ärende. Bägge systrarna blev 85 år gamla och dog åren efter varandra i på sjukhuset i Uppsala. (1914-1915). De är inte begravda i Håbo-Tibble och jag har inte lyckats spåra deras viloplatser.

Källor
Sillgrothen
Förvaltningshistorisk ordbok
Hovkvartermästare -tjänsteman med uppgift att ordna nattkvarter bl.a åt den på kungliga resor medföljande hovpersonalen. Hovkvartermästaren var en titel för den främsta livré betjäningen vid hovet.
Breven till Carl Sparre- Historiska handlingar del 32:2
Svenska Släktkalendern Släktnamnet Kumlien antas ha tagits efter faderns födelseby, Kumla i Ballingsta socken. **Riksarkivet** Kumlien, släkt, härstammande från nämndemannen Erik Jansson (Johansson; 1692–1768) i Kumla, Balingsta, Upps, som var rdgm 1751–52. Hans son mönsterskrivaren *Ludvig K* (1756–1839) i Skottsila, Knivsta, Upps, var far till regementsskrivaren assessor *Ludvig K* (1790–1839) i Ekgården, Härlunda, Skar. Dennes son *Thure Ludvig Theodor K* (1819–88) emigrerade 1843 till USA o bosatte sig i Wisconsin. Thure K ägnade sig framför allt åt ornitologi o försåg museer i såväl Europa som USA med material. Från 1867 var han under några år prof i botanik, zoologi o språk vid Albion Academy, o från 1883 var han konservator vid ett museum i Milwaukee. En dagbok av K finns hos Wisconsin Historical Society i Madison, Wisconsin. Son till honom var prof *Aaron Ludwig K* (1853–1902) i Milton, Wisconsin. **Findagrave.com** Thure Ludwig Kumlien född 9 nov 1819 Sweden. Död 1888 Milwaukee County, Wsconsin, Usa Begravning Albion, Dane County, Wisconsin, USA Margrette Christina Wallberg Kumlien född 21 april 1820 Sweden. Död 23 september 1874 Dane County, Wisconsin, USA Begravning Albion, Dane County, Wisconsin, USA **Apotekare Vikblad** Hvar 8 dag/årg, 2 (1900/1901)**N:r 14. Den 30 December 1900** - Veckans porträttgalleri **Krutmeyjer** A Ring and a Bundle of Letters-Books.com **Övrigt**-kyrkböcker över Håbo-Tibble samt Kungliga Bibliotekets tidningsarkiv, Stockholms stadsarkiv och Uppsala landsarkiv

Pesten 1710 – hur drabbades vi i Bro härad?

av Ulf Björkdahl

I dessa coronatider kan det vara av intresse att uppmärksamma ett annat elände som drabbade oss. Året var 1710.
Sverige var ihållande i krig sedan år 1700. En stor del av den manliga befolkningen förbrukades som soldater på bekostnad av arbetskraften på bondgårdarna. Bönderna fick samtidigt utstå skattehöjningar för att finansiera kriget. Somrarna 1708 och 1709 var det missväxt med åtföljande umbäranden för folk och fä, och vintern blev strängare än vanligt. I det läget, när nöd- och krigsåren sänkt befolkningens motståndskraft, kom en ännu större påfrestning - pestutbrottet 1710 med enorm dödlighet!

Minnet av den medeltida digerdöden - även kallad svarta döden - som tog livet av var tredje européer, levde säkert kvar. Denna variant av pestsjukdomen var extremt smittsam. Den långa inkubationstiden (en månad) gjorde att de som bar på smittan hann smitta många andra innan de själva insjuknade. De som blev sjuka fick feber och spasmer, smärtsamma bölder över kroppen, mörka fläckar av inre blödningar och ibland angreps även lungorna. Dödligheten var 50-100 %, beroende på vilka organ som angreps. Den pestsmittade plågades svårt och dog inom några få dygn. De som överlevde pinades av spruckna bölder innan såren läktes. Ny forskning gör gällande att denna medeltida pestsjukdom inte spreds via råttor, som den gängse historiebeskrivningen berättar. Istället anses smittan ha över-förts från människa till människa via loppor och löss, gynnad av trångboddhet och brister i hygienen.

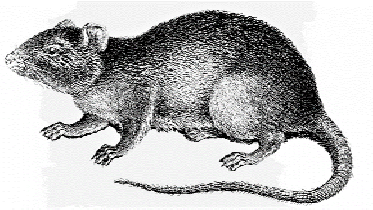

Anses numera oskyldig i just detta fall.

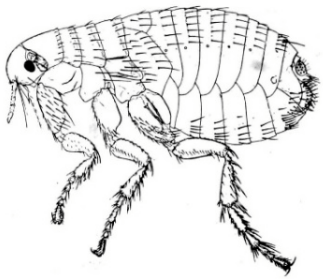

Loppan suger blod från en pestsjuk människa och överför smittan när den biter en annan människa. Här ses människoloppan Pulex irritans.

Sjukdomen ska inte förväxlas med tropisk böldpest orsakad av bakterien Yersinia pestis, som överförs via gnagare. Denna böldpest har ett annat förlopp. Den föregås av omfattande råttdöd eftersom det är råttorna som drabbas först. Inkubationstiden för denna pest är endast 3-5 dagar varför smittan sprids långsamt och inte hinner medföra på långt när samma höga dödlighet som den medeltida pesten.

Pesten 1710 anses således vara en rest från den medeltida pesten. Att smittspridningen i själva verket hade med loppor att göra insåg man inte på 1700-talet. Loppbett var man ju van vid till vardags och var en ständig följeslagare. Istället trodde man att smittan främst spreds via luften. Anvisningar lämnades därför om vädring och att man skulle omge sig med angenäma dofter eftersom dålig luft kunde sprida sjukdomen.

Behandling av bölder.

Hur kom då smittan till Sverige?

Det började med en skuta från Estland som kom till Stockholm sommaren 1710. Eftersom det var känt att pesten härjade på andra sidan Östersjön gällde sedan något år en karantänstid om 40 dagar, man var alltså helt på det klara om inkubationstiden. Skepparen struntade i karantänen och sökte istället upp en sjökrog. Där föll han plötsligt ihop, stendöd.

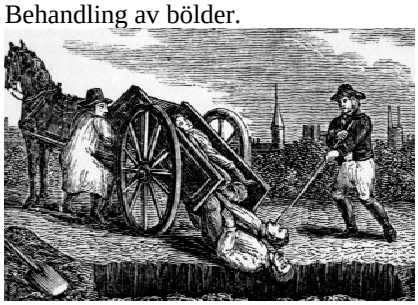

Många som hanterade sjuka och döda, dog själva.

Därefter insjuknade allt fler. Stadens styrande gjorde först som ofta skett i historien. Man förminskade faran, och menade att den snart skulle gå över. Jämför presidenterna Trumps och Bolsonaros inledande hantering av covid. Smittspridningen ökade lavinartat. Lik staplades i väntan på att läggas i de massgravar som blev pestkyrkogårdar. Nu var det för sent att hindra smittan från att spridas vidare till andra delar av landet.

Av stockholmarna dog närmare 22.000 människor, eller 40 %, under ett halvår tills epidemin ebbade ut i januari 7011. För hela landet uppskattas dödstalen till ett par hundratusen människor. Befolkningen uppgick då till ca 1,4 miljoner invånare.

Pestläkare med masken fylld av doftande örter som skulle skydda mot smittsam dålig lukt.

Hur drabbades vi av pesten i Bro härad?

Från Stockholm spreds smittan snabbt vidare ut över landet via resenärer till lands och sjöss. De styrande hade ju tonat ner faran så från början var det inga restriktioner på resandet. Senare skulle sund-hetspass införas men då var det redan långt gånget. I vår trakt blossade sjukdomen upp i mitten av september 1710. Den kom att under bara fem månader ta livet av var tredje invånare i Bro härad innan sjukan upphörde i januari 1711. För att ta reda på hur vår bygd drabbades söker vi oss av naturliga skäl till socknarnas kyrkoböcker. Där kan vi hitta en del fakta om utbredningen av ”pestilentian”, som man sade då. Av dödböckerna kan vi utläsa följande:

LOSSA

Den 16 september började pesten grassera. Då dog Erik Andersson och hans hustru i Hackelsund. Sammanlagt avled 100 namngivna personer i pesten, varav omkring 45 barn. (Under denna tid dog även gamle klockaren Jöns Jönsson på sitt 96:e år, men av naturliga orsaker). Den sista noteringen för pestdöden är 31 januari. Antal döda:

september	3
oktober	25
november	33
december	27
januari	12

BRO

Första pestfallet antecknades 21 september, då Mats Jonssons hustru i Kalmarsand dog. Det sista fallet noterades 19 februari. Sammanlagt anges 160 namngivna döda.

september	1
oktober	27
november	47
december	56
januari	29

VÄSTRA RYD

I Västra Ryds kyrkobok för 1705-1761 saknas praktiskt taget helt uppgifter om avlidna personer under perioden 1708-1712. Skälet till detta är att pastorn, kyrkoherden Olaus Öhrn, som då var mer än 80 år i praktiken inte klarade av att upprätthålla sin tjänst.

HÅTUNA

I Håtunas kyrkobok för 1705-1756 uppges inte dödsorsaken för avlidna för den aktuella tiden. Det går därför inte att säkert se när epidemin började eller slutade. Emellertid börjar dödsfallen bli mer frekventa från 13 oktober fram till 23 januari. För helåret 1710 upptas omkring 56 avlidna. Eftersom det vid denna tid normalt dog dussinet personer årligen, kan vi förmoda att åtminstone 40 personer avled i pesten.

oktober	10 (avlidna totalt)
november	13 (avlidna totalt)
december	18 (avlidna totalt)
januari	8 (avlidna totalt)

HÅBO-TIBBLE

Dödboken för 1705-1757 saknar dödsorsaker för de avlidna under den aktuella perioden och det är vanskligt att avgöra när pesten härjade exakt. 23 januari begravdes sannolikt de sista fem som drabbats av pesten. Nämligen hustru Margareta och sonen Herman, Janssons son i Toresta, Pär Anderssons son Anders i Negelstena och hustru Brittas dotter Britta i Frötuna torp.

Antagligen kan följande 35 fall knytas till pesten:

september	2
oktober	4
november	12
december	9
januari	8

NÄS (KUNGSÄNGEN)

I dödboken är antecknat: ”Efterföljande personer äro igenom den smittosamma sjukdomen och farsoten ifrån den 22 sept 1710 till den 12 jan 1711, döda och begravna”. Varefter följande 123 personer räknas upp utan exakt dödsdatum för varje individ. Istället anges de döda under perioden fördelade socknens gårdar och torp. Nästan hälften var barn.

Tuna	Johan Mårtensson, hustrun och svärmodern.	3
	Erik Anderssons hustrun, son, dotter, en flicka.	4
	Soldaten Wis hustru och dotter.	2
	Gamle Pär Jonssons hustru, två söner och tre döttrar.	6
	Jonas Mattsson, två söner och en dotter.	4
	Erik Matssons son.	1
	Erik Johanssons hustru och svärmoder.	2
	Jacob Mårtensson och hans hustru.	2
Öråker	Matts Olssons syster.	1
Lennartsnäs	Mäster Törngrens hustru, dotter, två pigor och två gossar.	6
Aspvik	Drängfogden Jan Jacobssons son och svärmoder.	2
	Trädgårdsmästaren Pär Larssons hustru, en son och tre döttrar.	5
	Nytorpet: Anders Pärssons hustru, en son, en dotter, svärfadern, svärmodern och en flicka.	6
	Grindtorpet: Johan Olsson, hustrun, modern och två barn.	5
Sylta	I soldattorpet inhyses personer.	5
	Länsman Ödman, hustrun, modern, två söner, en flicka.	6
	Nils Ersson och hans hustru, två söner, en dotter,	5
	Rustmästerskan och en son.	2
Uppsylta	Pär Johanssons son.	1
Tibble	Erik Hinderssons hustru och en piga.	2
	Adam Pärssons piga.	1
	Tibble backstuga: Modern och dottern.	2
	Hagtorpet: Bengt Larssons hustru och två inhyses.	3

Ekhammar	Pär Pärssons två söner.	2
	Långsand: Hustrun Malin.	1
	Stjärnvik: Tegelslagaren Ludvig och fem döttrar.	6
Kyrkbyn	Klockaren Jöns Jacobssons två söner och två döttrar.	4
	Jacob Matssons svärmoder, två söner, en dräng.	4
	Inhyses Olsson och hustrun.	2
	Inhyses soldaten Thorengrens hustru.	1
	Klockaränkans dotterdotter och en inhyses gubbe.	2
	Knektbacken: Hustrun, en gosse, två flickor.	4
Stäket	Befallningsmannen Pils två söner.	2
	Stäksbacka: Jacob Jansson och en dotter.	2
	Stäks kvarn: Mjölnaren, hustrun och ett inhyseshjon.	3
	Stäksfärja: Erik Larsson, hustrun, en piga, två inhyseshjon.	5
Skälby	Johan Erssons svärmoder, en son, en dotter.	3
Frölunda	Olof Pärsson, hustrun och en dotter.	3
	Jon Larsson, hustrun och en dotter.	3

Smittspridningen upphörde tämligen abrupt. De sista pestfallen i häradet noterades i januari 1711 även om enstaka efterföljande inte kan uteslutas. Med ett sammanlagt invånarantal i Bro härad om närmare 2.000 personer, avled under fem månader ca 600 personer i pesten. Eller ungefär en tredjedel av invånarna. Nästan hälften var barn. De besuttna klarade sig bäst. De bodde inte lika trångt och kunde leja någon annan att ta hand om sjuka och döda. Näs, Bro och Lossa drabbades värre än de övriga socknarna, kanske för att de låg vid allfartsvägen.

Att dödstalen under pestens tid fick en betydelse för sockenbornas möjligheter att leverera skatt och soldater till det pågående kriget är uppenbart. Januari 1709 uppgick antalet *skattskyldiga* i häradet till omkring 1.000 personer och i januari 1712 hade de reducerats till drygt 700 personer. En minskning med ca 300 personer vartill kom nära nog lika många barn. Tyvärr ger inte kyrkoböckerna svar på hur många av smittade häradsbor som faktiskt överlevde. Ytterligare en tredjedel?

Vi avslutar uppsatsen med några ytterligare obesvarade frågor.

- Varför klingade pesten av?

- Hade befolkningen utvecklat immunitet?

- Hade lopporna muterat?

Om detta tvistar ännu de lärde.

För den som vill läsa mer om ämnet rekommenderas ”Pestens år, döden i Stockholm 1710” av Magnus Västerbro.

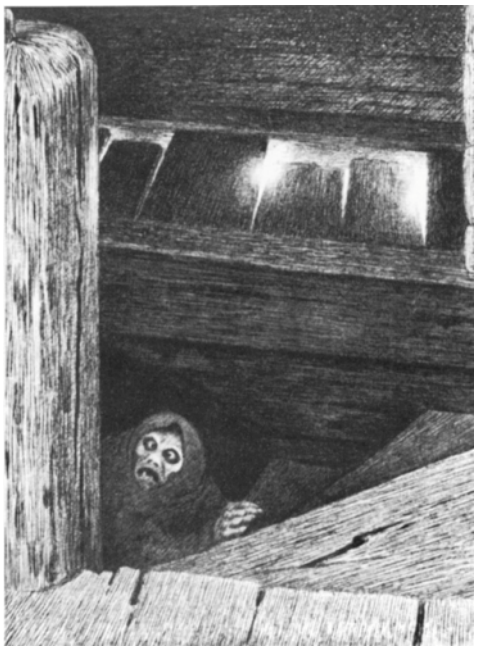

Theodor Kittelsen. Pesten i trappan, 1896
Wikimedia Commons

Protokoll från UKF årsmöte 2021 den 25 okt. 2021 utomhus på Lärarvägen 1, Bro

21-1 Val av mötesordförande
Årsmötet valde enhälligt att Hans Borgström, Kungsängen skulle vara årsmötets ordförande.

21-2 Val av mötessekreterare
Till sekreterare för mötet utsågs Per-Olof Karlsson, Bro

21-3 Val av två justeringsmän, tillika rösträknare
Årsmötet valde Torbjörn Ehrnst, Kungsängen och Kerstin Molander, Kungsängen att justera dagens protokoll.

21-4 Fråga om stämman utlysts i stadgeenlig ordning
Årsmötet ansåg att kallelsen till årsmötet via Medlemsinformation 2 - nyhetsbrev aug. 2021 utförts i stadgemässig ordning.

21-5 Fastställande av röstlängd
Sju medlemmar konstaterades närvarande.

21-6 Framläggande av styrelsens verksamhetsberättelse, resultat och balansräkning
Hans Borgström presenterade verksamhetsberättelsen och anmälde dessutom att den i kallelsen utsända verksamhetsberättelsen innehöll följande feltryck: I den högra kolumnen över styrelsemedlemmar som varit involverade i föreningens skötsel skall Vakant ersättas med Per-Olof Karlsson.
Hans Borgström presenterade resultat och balansräkningen varvid noterades:
Att administrationskostnaden är väsentligt högre 2020 än 2019. Orsaken är utgifter i samband med paret Sandéns begravning samt kostnader för flytt av UKF kontor från Blomstervägen.
Att den största kostnaden för UKF är framställningen och distribution av medlemsbladet. Kostnaden tenderar att öka i takt med prisökningar i samhället. Styrelsen studerar därför nya metoder att producera det viktiga medlemsbrevet till en lägre kostnad.

21-7 Framläggande av revisionsberättelsen
Föreningens revisor Torbjörn Ehrnst läste upp revisorernas berättelse. Revisorerna föreslår i sin berättelse

- att resultat- och balansräkningen fastställs
- att årets resultat balanseras i ny räkning
- att styrelsens ledamöter beviljas ansvarsfrihet för 2020 års verksamhet.

21-8 Beslut om styrelsens verksamhetsberättelse, resultat- och balansräkning

- Årsmötet godkände syrelsens verksamhetsberättelse för år 2020
- Årsmötet godkände resultat- och balansräkningen för år 2020
- Disposition beträffande föreningens förlust diskuterades och fastställdes så att förlusten får balanseras i räkning för 2021.
- Årsmötet beslutade att bevilja styrelsen ansvarsfrihet för verksamhetsåret 2020.

Protokollet fortsätter på nästa sida

21-9 Fråga som medlem i stadgeenlig tid hänskjutit till stämman

Lennart Söderberg yrkade i en skriftlig motion att i stadgarnas ändamålsparagraf (syfte) införa citatet *"Vi arbetar med sådant i Upplands-Bros historia som har riksintresse".* Då motionen inkommit för sent och ej hunnit delgivas medlemmarna beslutade årsmötet efter diskussion att styrelsen tillsammans med Söderberg skall omarbeta textförslaget för beslut vid årsmöte 2022.

21-10 Beslut om styrelsens propositioner.

Styrelsen presenterade sitt förslag att den nu tillämpade metoden vid debitering av årsavgiften skall bibehållas utan ändring. Årsmötet godkände detta..

Styrelsen presenterade sitt förslag till ändring av föreningens namn till att vara Upplands-Bro Kulturhistoriska Förening (UKF). Efter en längre disk. **beslutade årsmötet** att **avslå** styrelsens förslag. Styrelsen uppdrogs av årsmötet att återkomma till årsmöte 2022 med ett nytt förslag
I beslutet om nytt förslag finns även att alla medlemmar ska tillfrågas.

21-11 Fastställande av årsavgift

Årsmötet beslutade att anta Styrelsens förslag att medlemsavgiften för 2021 skall vara 150 kr.

21-12 Val av styrelseledamöter och styrelsesuppleanter

Valberedningen (styrelsen) presenterade sitt förslag. Efter en mindre disk. konstaterade årsmötet att för Hans Borgström , Ulf Björkdahl och Sophie Ehn-Hedin kvarstår 1 år av deras 4-åriga mandatperioder och för Per-Olov Karlsson kvarstår 3 år.
Som styrelsesuppleanter valde årsmötet Håkan Norelius, Stockholm och Lars Thorsberg, Bro.
I sammanhanget påpekades att ett problem finns vad gäller saxningen tidsmässigt då tre av fyra ledamöter är valda på samma tidsperiod. En lösning på detta kan komma genom att årsmötet under punkt 21-14 utser en fungerande valberedning som ej utgörs av styrelsen.

21-13 Val av två revisorer och en revisorsuppleant för verksamhetsåret 2021

Mötesordförande presenterade valberedningens förslag till val av revisorer.

- Årsmötet beslutade omvälja Bengt Rahmström, Kungsängen och Torbjörn Ehrnst, Kungsängen som föreningens revisorer för verksamhetsåret 2021.
- Årsmötet beslutade omvälja Agneta Rahmström, Kungsängen som revisorsuppleant för verksamhetsåret 2021

21-14 Val av valberedning för 2021-års årsmöte

Årsmötet konstaterade att det i dagens läge är svårt att få medlemmar till att sitta med i den så viktiga valberedningen. På mötesordförandens fråga till årsmötet om namnförslag kunde inga presenteras. Efter diskussioner konstaterade årsmötet att någon valberedning inte kunde utses.

21-15 Övriga ärenden

Inga övriga frågor behandlades.

21-16 Mötet avslutning

Hans Borgström tackade de närvarande för visat intresse och förklarade årsmötet avslutat.

Klipp längs den streckade linjen

Blankett för betalning via Privatgirot

Meddelande till betalningsmottagaren
Medlemsavgift i UKF för 2021

PLUSGIRO INBETALNING/GIRERING A

Till PlusGirokonto/personkonto
27 58 94 - 4

Betalningsmottagare (endast namn)
Upplands-Bro kulturhist forskn. institut

Avsändare (namn och postadress)

Svenska kronor öre
150,00

#04#